

KULTÚRA

ROČNÍK XIII. – č. 6

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

24. MARCA 2010

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Mobil: 0903 846 313 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00€

Vlastné predstavy, veľké očakávania, požadované úspechy sa nedosiahli a nakoniec „škrť cez rozpočet“. Následkom je rezignácia, hlboké sklamanie, pesimizmus ... Prečo to nevyšlo? Kde sa stala chyba? Kto je na vine? Žalmista prináša skúsenosť, že dokonca aj veriaci človek sa v podobnej situácii začne búriť, pravotíťa dohadovať vo svojom vnútri s Bohom: „Zohnutý som a veľmi sklúčený, smutne sa vlečiem celý deň“ (por. Ž 38,7).

Podobne, zámerne vloženú do historického rámca, načrtáva sv. Lukáš evanjelista situáciu dvoch Ježišových učeníkov, spojenú s ich cestou zo svätého mesta Jeruzalem do dedinky Emauz. Slovanmi jedného z nich, Kleopasa, opisuje ako ich predstavy, veľké nádeje a očakávania, ktoré vkladali do Ježiša Nazaretského zostali nenaplnené. Ba

Ježiš žije

RUDOLF MASLÁK

čo viac, ten, ktorý mal oslobodiť židovský národ z jarma rímskych pohanov a jeho poníženia, zomrel potupnou smrťou ako zločinec na Kalvárii. Nielen to: Očakávaná záchrana Izraela, ktorú mal priniesť budúci Masiáš, znamenala predovšetkým obnovenie Dávidovej veľkej ríše a Izraela ako Božieho štátu. Práve v Ježišových slovách a činoch mnohí jeho prívrženci spozorovali predzvesť univerzálnej Božej moci a zničenia všetkých nepriateľov. „Strach a úzkosť postihne bezbožných, lebo Boh sa ujíma spravodlivých ... Keď Pán vyslobodí svoj ľud zo zajatia, Jakub zaplesá, poteší sa Izrael,“ stojí v žalme (por. Ž 14, 5;7). Veriaci Izraelita takto vtedy očakával splnenie svojich prosieb. Zdá sa, že mnohí práve v Ježišovi videli steslenie a naplnenie týchto nádejí... on bol prorokom, mocným v čine i v reči pred Bohom aj pred všetkým ľudom“ (por. Lk 24,19).

Na kríži s ním však zomreli aj všetky očakávania tých, ktorí v neho uverili. Pre Kleopasa a jeho spoločníka neostávalo nič iné iba odísť z Jeruzalema a na všetko zabudnúť. Na ceste sa k nim pridáva povesť, ktorý sa zaujíma nielen o posledné udalosti čo sa prihodilo vo svätom meste, ale aj o ich duchovné rozpoloženie. Potom to začne. Neznámy spoločník preruší svoje mlčanie. Citlivo im vyčíta ich duchovnú farbosť. Prijíma úlohu prvého veľkonočného katechéty. Na prekvapenie oboch je z neho kompetentný znalec a Písma a Prorokov. Lebo Sväté Písma boli pre nábožného Žida všetkým: Najvyššou autoritou, prvým prameňom pravdy a najspoľahlivejšou zárukou pravdivosti. Určite si môžeme predstaviť celkom iný tón Ježišovej reči ako ten, ktorý zaznel z kríža vo chvíli smrteľnej agónie keď sa v úplnej opustenosti modlil: „Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil? Slová môjho náreku sú ďaleko od teba, ktorý by ma zachránil. Bože môj, volám vo dne a nečuješ; volám v noci a nenachádzam pokoja“ (Ž 22,2-3). Podľa žalmistu sa mal na smrť utýraný Prorok obrátiť k Bohu práve týmito slovami. Načim dodať, že ak sa Ježiš napriek svojmu vrúcnemu vzťahu k Bohu Otcovi modlil takto úprimne, potom sa nemusíme hanbiť a nech nás ne-

Kresba: Jozef Šturdík

znepokojuje keď uprostred najbolestnejších chvíľ v živote máme v očiach nemú výčitku a naše pery spýtavo vyslovia: Ako to len môžeš, Bože, dopustiť? Všetky nezmyselné vojny a skazu? Choroby a smrť nevinných? Prenasledovanie bezbranných a milióny ľudí na úteku vyhnaných zo svojich domovov? Hlad a prírodné katastrofy...? Hej, útrapy ľudstva sú pre nás tajomstvom. Veď keď už najbližší učeníci Pána, napriek jeho mnohým poučeniam a mimoriadnym činom, ktorých boli očitými svedkami, sa nedokázali dopracovať, že Ježiš prešiel bolestnou cestou kríža do nového života, tak to odráža nielen ich nepochopenia, slabú vieru a bezradnosť, ale neskôr tomu tak bude aj v prvých kresťanských spoločenstvách.

Ale nezostať iba pri dvoch emauzkých učeníkoch. Z ich veľkonočného príbehu môžeme vyčítať, že Ježišový výklad „Písma a Prorokov“ je pozvaním: Prečítať a premyslieť si osud Ježiša Krista v ich svetle. Významné proroctvá Izaiáša o zástupnom utpení Božieho služobníka, ktorý hoci nevinný, bude trpieť za všetkých hriešnikov (por. Iz 53,1-12). Ponorit' sa do textu Zachariáša (por. Zach 9,9) o Kráľovi pokoja ktorého predpoved' stesnil Pán Ježiš, ktorý keď prinášal spásu a ponížene a pritom slávnostne vstupoval do svätého mesta na osliatku... Takto ten nepoznaný, neznámy spoločník: „ počnúc

od Mojžiša a všetkých Prorokov, vykladal im, čo sa naňho v celom Písme vzťahovalo“ (Lk 24,27). Spoznali ho až pri lámaní chleba, keď Ježiš robil to isté, čo pri poslednej večeri. Teraz vedia: Ježiš žije!

Cesta do Emauz je aj našou cestou viery so vzkrieseným Pánom. Je s nami vždy vo svojom slove a eucharistii. V Evanjeliách nachádzame veľa svedectiev o jeho zmŕtvychvstaní. Hojne referujú, ako oslávený Pán stretáva apoštolov, ako stretáva iných, ktorí sa mu stali mimoriadne blízkymi. Aj keď v niektorých podrobnostiach sa od seba líšia, jadro ich ohlasovania je totožné. Ježiš žije! Žije v inom, v oslávenom tele. Všetko je ináč. Je to nový začiatok. Staré sa pominulo, pre osláveného Krista neplatí. Na všetko treba hľadieť ináč, ten, ktorý bol ukrižovaný žije. Už nie je mŕtvou medzi mŕtvolami. Možno ho stretnúť, možno sa ho dotknúť, možno ho vidieť a počuť, možno mu uveriť a spoľahnúť sa na neho. Tento príbeh je príbehom viery v osláveného Pána. Ubezpečuje nás o hodnovernosti vzkriesenia Ježiša Krista. Ježiš žije a kráča s nami životom. Prihovára sa nám, on s nami stoluje. On nám láme chlieb. S ním a v ňom žijeme.

Veľkonočné sviatky sú začiatkom oslavy Ježišového zmŕtvychvstania. Po nich príde ešte štyridsať dňové veľkonočné obdobie. Nech je časom milosti a našej osobnej cesty so vzkrieseným Pánom.

Kým od vládnych strán veľa očakávať nemôžeme, postoj veľkej časti opozície k vlasteneckému zákonu je sklamaním. Svojím alibizmom ukázala strach z národne orientovaných voličov.

Pred svojím definitívnym parlamentným koncom získala KDS ešte jednu politickú plusku - ako jediná zo „slovenských“ opozičných strán bola schopná zahlasovať proti nezmyslu, ktorým je Slotov a Rafajov vlastenecký zákon. Normálneho voliča nezaujima, že sa niekto zdrží hlasovania, ako KDĽ, alebo nehlasuje, ako klub SDKÚ.

Normálny volič žiada, aby sa jeho zástupcovia postavili a povedali spievaniu hymien pred vyučovaním a masovému kopírovaniu preambuly ústavy do tried jasné, hlasné, nespochybniteľné nie.“

Tak podľa autora týchto riadkov, mimochodom publikovaných v najčítanejšom den-

Vlastenci bez vlasti

TEODOR KRIŽKA

níku, sú na Slovensku dva typy voličov: normálni, a tí NENORMÁLNI. Normálni sú, pravda, tí jeho, skupinkoví, ktorých poľahky pomestíte do väčšieho výťahu. Nenormálni sú všetci ostatní, s výnimkou menších, ktorých by slovenská štátna symbolika mala urážať. Nezáujima ho však už, či niekoho neuráža používanie maďarských symbolov, teda symbolov cudzieho štátu, a spievanie cudzej štátnej hymny niektorými slovenskými občanmi maďarskej národnosti na území Slovenskej republiky.

Ako vždy - prevrátená logika hodnôt.

Ako vždy - atak slovenských národných záujmov.

Ako vždy - vytlačanie slovacity do geta, do akejsi pomyselnéj rezervácie, najlepšie v kysuckých horách alebo na Horehroní.

A nič sa nedeje.

Ešteže Kamil Peteraj mal toľko odvahy a textom pesničky o najkrajších stromoch na Horehroní prezieravo cvrkol inteligentnú frčku do nosa takýmto „vlastencom“ bez vlasti.

Ale poďme späť k autorovi citátu z úvodu. Občas sa autorom horlivého antivlastenectva podarí čaro nechceného. Za hlasovanie proti tzv. vlasteneckému zákonu totiž tento novinár ako jedinú pochválil Konzervatívnu demokratickú stranu a dokonca vyjadril presvedčenie, „že ešte raz môže byť moderným, liberálnym voličom smutno práve za KDS.“

No, moderným liberálom bude smutno určite, lebo KDS sa do parlamentu nedostane, ale pravým konzervatívcom zaiste nie. Lebo praví konzervatívci majú zmysel práve pre vlastenectvo a tradície a považujú sa za ich ochrancov. Ibaže by sa ich konzervativizmus neopieral o tradície vlastného národa, ale o tradície štátneho útvaru, ktorý tieto tradície napopak potláča.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Kniha prvý raz na obsiahlom medzinárodnom výskume z autorovho štyridsaťročného bádania v medzinárodnom kontexte hodnotí slovenské a ostatné národné hnutia v strednej Európe aj históriu česko-slovenskej vzájomnosti.

V monografii sa prelínajú dve roviny výkladu - vonkajšie a vnútorné faktory a súvislosti. Slovinci rozvíjali spoločný emancipačný zápas v spojení s emancipačným hnutím Chorvátov, Srbov v Chorvátsku a Vojvodine a od 90. rokov aj s Rumunmi v Sedmohradsku a Banáte, čo je do roku 1918 konštantným faktorom a bázou medzinárodného kontextu slovenského národného hnutia. Od východnej krízy v polovici 70 rokov a v 80. rokoch vystupujú do popredia Srbi a Rusi a prímernane si všimam i slovanskú vzájomnosť. V 90. rokoch 19. storočia najviac na báze aliančného hnutia presadzujú slovenskú otázku v Európe Rumuni. Začiatkom 20. storočia stále aktívnejšiu podporu slovenskej emancipácii vo svete poskytujú americkí Slovinci a Česi a pozorujeme i pozitívne vplyvy aktivít novoslovanského hnutia (zjazdy slovenských novinárov). Títo zohrávajú prioritnú rolu aj za 1. svetovej vojny hlavne v emigrácii, kým na vnútornom poli v Uhorsku zostávajú kontinuitne spojencami Rumuni a Juhoslovania.

Sledujeme vytváranie slovanských koncepcií v prostredí slovenskej inteligencie, tak ako ju formovali v prvom období v 20. rokoch 19. stor. P. J. Šafárik v novoslovanskom období a J. Kollár v Pešti, pravda, na pozadí vplyvu nemeckého romantizmu.

Význam vplyvov prozápadného smerovania slovenskej spoločnosti sa zvýšil od čias reformácie prichádzajúcej z Nemecka. V Nemecku, Berlíne, Lipsku a i. vychádzali knihy - národné obrany od uhorských Nemcov a Slovincov. Prvá polovica 19. stor., do revolúcie 1848-1849 je vrcholením vplyvu nemeckého romantizmu v slovenských dejinách. Slovenská obrodenecká inteligencia vyrastala na univerzitách v Nemecku a Viedni pod vplyvom Herderovej filozofie dejín a proslovanských názorov Hegela.

V máji 1848 na slovanskom zjazde v Prahe sa slovanskú otázku medzinárodne prvýkrát podarilo predstaviť ako nevyriešený problém. Slovenské národné hnutie koncom 30. a začiatkom 40. rokov zosilnelo...

Septembrové povstanie Slovincov bolo koordinované s chorvátskym a srbským vojenským vystúpením. Keď 17. 9. 1848 z Viedne odchádzal zbor dobrovoľníkov na Slovensko, mal vojensky pomôcť Jelačićovi ťaženiu proti Pešti odpuťaním časti maďarských vojsk. Slovenské povstanie malo veľký morálne politický význam (vytvorenie Slovenskej národnej rady 19. 9. 1848, vyhlásenie nezávislosti Slovenska). K najvýznamnejším radikálnym projektom autonómie Slovenska radíme aj tzv. Memorál Ožegoviča: z 7. 6. 1849. Ožegovič vyzdvihoval: „vedľa etnickej hranice, rieky a hory Slovenska vytvárajú prirodzené hranice korunnej provincie... Celonárodná deputácia k panovníkovi do Olomouca 20. 3. 1849 odovzdalo prosbopis na zriadenie skutočnej národnej a teritoriálnej autonómie pre Slovensko. Dňa 10. 4. 1849 však rakúska vláda odmietla návrh grófa Stadionu na osamostatnenie Slovenska.

Slovenské národné hnutie sa zo stratených ilúzií v 50. rokoch začiatkom 60. rokov začalo prebúdzat' do nových nádejí... Už doterajšia literatúra zdôraznila, že memorandové zhromaždenie v Martine 6.-7. júna 1861 s programom autonómie Slovenského okolia sa uskutočnilo podľa vzoru a na podnet analogických štátoprávných vystúpení u Rumunov, Srbov a Chorvátov. Prelomový úspechom bolo zriadenie Matice slovenskej roku 1863 ako uznávanej najvyššej národnej inštitúcie a jednotného centra bez rozdielu viery... V taj-

ných juhoslovanských súvislostiach neriešenej východnej otázky - treba vidieť aj vznik dokumentu - Program Slovenska. Orientálna otázka po slovensky... Otázka Slovincov mala teda i konštantné miesto v antirakúskych projektoch zahraničných mocností a plánoch revolučnej európskej demokracie a emigrácie na vyvolanie synchronných povstaní proti otomanskému a habsburskému impériám a oslobodeniu národov. Česká politika v 2. polovici 19. stor: Taktická promaďarská orientácia staročachov - F. L. Riegrova dúfala po vzniku dualizmu za pomoci Maďarov získať v Paríži v Viedni trialfimus. Táto politika bola zjavne ilúziou.

MILAN KRAJČOVIČ

Slovenské národné hnutie v medzinárodnom kontexte

Od roku 1820 po vznik Slovenského štátu

Nastáva doba východnej krízy (1875-1877) a po Slovensku sa medzi ľuďmi šíria fámy „o vytvorení slovensko-ruského kniežatstva“. Zlikvidovanie slovenských národnointegračných inštitúcií v predvečer vypuknutia veľkej východnej krízy bolo existenčným úderom slovenskému emancipačnému hnutiu.

Roku 1875 J. M. Hurban inkognito odchádza do Belehradu a v sprievode generála F. Zacha je prijatý na dvore. Štefanovič sa listom obracia 24. 10. 1878 na vládu v Belehrade, resp. ministerstvo zahraničia (J. Ristič) Srbska. Pre srbskú vládu vypracoval Promemoria, ktoré načrtlo tajnú akciu pre regeneráciu Slovenska v napojení na Rusko. Objavujú sa obvinenia a dementi o ilegálnych brožúrach, tajných spojeniach a spolkoch, vyzývajúcej k povstaniu i na Slovensku. Tiszova tajná polícia v slovenskom národnom hnutí tajnú organizáciu aj predpokladala, a preto vláda súri regionálny mocenský aparát vypátrať túto organizáciu. P. Zoch a J. Vlčekovi do Prahy písal roku 1880: „U nás zmlátnenosť veľká, popri maďarských psohlavcoch terorizujú bieda a psota a starosť o vezdejší chlieb...“

Novodobý výskum poukazuje na ruské subvencie od 60. a 70. rokov, ktoré prichádzali nesystematicky ale každoročne a v 80. rokoch systematicky. Prinášame nové poznatky z tajných archívov zahraničných vlád o rusofilskej politickej akcii roku 1882 odeslaním memorándu zo slovenských krajov Slovenskému výboru v Petrohrade. Slovinci z Novohradu, Oravy, Liptova, Turca prosili o pomoc na obranu proti útlaku v Uhorsku...

V 90. rokoch v medzinárodnom kontexte národného hnutia sa stávajú najvýznamnejšou podporou aliančný spojenci Rumuni. Pokrok bol zreteľný, Hurban a Vajanský pred širokou ruskou verejnosťou tu sumarizuje evidentne oživenie národného hnutia z konca 80. rokov.

V prospech utláčaných uhorských národností sa už v tejto dobe zasaďuje francúzska a zahraničná žurnalistika, hlavne osobnosti ako Gambetta a Mme Adam so svojím žurnálom Nouvelle revue. a už r. 1890 sa účastní národných slávností v Martine. Prejavilo sa to už pri politickom procese Vajanského v Bratislave „ktorý slovami A. Pražáka „pobúril Slovenko, Česko i Európu“. Medzinárodný kontext slovenskej otázky doby fin de siècle - sa aktivizuje i celokrajinskou vnútropolitickou krízou. Dôležitými boli uznesenia zakladajúcej konferencie aliancie utláčaných národov vo Viedni v januári 1893.

Napokon prišla tajná konferencia rumunských a slovenských politikov až vo vzdialenej Bukurešti. Prvýkrát prog-

ramovo rokovala kolektívna slovenská reprezentácia v zahraničí, kde predložila slovenské národnopolitické požiadavky a ohlas tejto akcie obletel cez agentúru Reuters svetom. Aj národnostný kongres v auguste 1895 v Budapešti patrí k vrcholom svetového ohlasu aliančnej aktivity a v tom je i vyvrcholením úsilí v 19. str. postaviť slovenskú otázku ako aktuálny medzinárodný problém. Národnoemancipačné hnutia Nemaďarov vyvolali rad podporných mítingov v Sofii, Belehrade, Prahe, Viedni, Rumunsku, Taliansku, Oxforde a najvýznamnejší bol r. 1896 v Paríži. Francúzske publikácie z tohto mítingu, i ďalšie, oboznamovali

ceho boja národností profeticky vyhlasuje: Slovensko bude ešte slobodné! Isté nádeje sa vkladali i do federalistických snáh v rámci habsburskej monarchie. V kontinuite tejto orientácie bolo prelomom od roku 1907 členstvo M. Hodžu v tzv. kruhu Belwederu následníka trónu Františka Ferdinanda. Vyvrcholením tejto perzekučnej politiky režimu bol brutálny zásah proti slovenskému ľudu, ktorý znamená zvrát v zmedzinárodnení nacionálnej otázky v monarchii, vražda slovenských roľníkov v Černejovej.

V predvečer svetovej vojny aj u porobených národov sa stále viac vynárajú aj koncepcie konečného rieše-

nia - v knihe uvádzam na to príklady - Svaktovskij, Dežman a i.. Celokrajinské demokratické hnutie v Uhorsku v boji za všeobecné volebné právo vzplanulo znovu potom s veľkou intenzitou za balkánskych vojen. Slovenskú otázku nebývalo internaciona- lizovali aktivity B. Björnsona osobitne s povestným článkom Najväčší priemysel Uhorska. Zmedzinárodnenie slovenskej otázky významne posunulo vystúpenie K. Kramára v delegáciách 28.10. 1908 - kedy požadoval, „aby Rakúsko si vážne všimlo slovenskej otázky a snažilo sa ju riešiť“, podobný bol prejav poslanca Klofáča 30. 10. kde o i. vyjadril „Chorváti a Slovinci jsou Maďarům obětováni“.

V dôsledku podpory z Berlína cez ADV potom za podpory Belwederu kúpili pre Hodžu roku 1913 významný krajinský denník Budapester Tagblatt. Určitém vyvrcholením veľkorakúskej politiky Slovincov bolo prijatie delegácie SNS Františkom Ferdinandom v marci r. 1913.

Proces vrcholil pred vojnou na jar 1914. Aktivistu novoslovanského Svaktovskij, agent cárskej vlády, roku 1913 do Moskvy referoval: Vytvorí sa 11-miliónový spoločný štát Čechov a Slovincov. V Šrobár publikoval súhrnný tajný materiál peštianskeho ministerstva vnútra zo 6. 11. 1913 o národnostnej otázke, kde sa pri analýze slovenskej politiky hodnotí ani aliančný smer taktou: Tento smer na Slovensku treba považovať za najnebezpečnejší. Aliancia Nemaďarov pripravovala do Viedne, na leto 1914 kongres utláčaných národov s programom národno-teritoriálnych autonómií a plánovaným medzinárodným dosahom.

Po r. 1910 nastáva zintenzívnenie česko-slovenskej spolupráce v rôznych rovinách. V tomto ohľade iniciatívnu úlohu zohrávajú prúdiaci Hodža a na Luhačovické porady prichádza aj reprezentácia z Martina. Vedúcu úlohu získava aj Československá jednota.

Zostrujúci národnostnú otázku Uhorska, symbolizoval rusínsky politicko-náboženský monstreproces v Marmarošskej Sihoti. Toto bolo aj novým podnetom kongresového hnutia, prejavila sa demonštračne už na rusínskom monstreprocesu (účasť slovenských a srbských obhajcov). V Apríli 1914 sa uskutočnila potom vo Viedni predkongresová konferencia predstaviteľov opozičných národnostných hnutí. R. Pilát už 3. 5. 1914 písal Gettingovi do Ameriky, že Slovinci idú na kongrese žiadať zriadenie „Slovenského Okolia“.

Medzinárodný kontext slovenskej otázky za vojny vystupuje na prvý plán vo celej svojej zložitosti, lebo sa rozho-

dovalo medzi viacerými alternatívami s kým ďalej ísť po vojne.

Na križovatkách dejín strednej Európy tej doby a v prvej polovici 20. storočia vôbec, slovenská elita uvažovala iba o programoch rôznych foriem autonómie a federácie, nad možnosťami s kým ísť spoločne, aby sa Slovinci mohli rozvinúť v moderný národ. A v tom je aj podstata predstáv o riešení slovenskej otázky za prvej svetovej vojny. V hre bola - s väčším či menším stupňom realnosti Viedeň, Budapešť, Praha, Moskva, ba i Krakov a Varšava. Uplatnenie autonómnych práv Slovincov potvrdzovali už od počiatku vojny aj vo Viedni napr. úvodník známeho týždenníka Grossösterreich aj z 13. 5. 1915, kde sa „Slowakenlandu“ záväzne a proklamatívne sľubovala značná forma autonómie.

M. Hodža, jediný slovenský politik európskeho formátu, ešte v r. 1913 považoval československú ideu, ktorú presadzovali hlavne mladí pokrokovci, za utópiu a dokonca odoslal v r. 1917 federalistický elaborát aj ministerstvu do Berlína.

Ťažisko emancipačného a oslobodzovacieho zápasu sa prenášalo z monarchie do zahraničia... Štefánik najmä počas rokovanií s krajanskými predstaviteľmi v Rusku v rokoch 1916-1917 decentralizáciu budúceho Česko-Slovenska so snemom Slovenska pokladal za samozrejmosť. Zo Štefánikovho rukopisného dokumentu Zápis o rozhovore s J. Országhom, predstaviteľom moskovských Slovincov z 15. 9. 1916 v Petrohrade bývalá československá spisba neuvádzala základnú pasáž, že Slovensko bude mať svoj vlastný zemský snem a nový štát bude decentralizovaný. To zamlčovali aj slovenskí historici.

Pre dejiny Slovenska má v tejto súvislosti primát vydanie Memoranda Slovenskej ligy v Amerike roku 1914 a najmä jeho druhá verzia z roku 1915 za oslobodenie Slovenska. Rakúska diplomacia musela konštatovať, že memorandum bolo skutočným úspechom. Aj keď Clevelandská dohoda zohrala v odboji primárnu programovú úlohu, Masaryk ju ignoroval.

Aj v západnej Európe sa zahraničná odbojová akcia organizačne stmeľuje a programovo upevňuje a agent ruskej vlády Svaktovskij z Bernu už 5. 12. 1914 v tajnom memorande do Moskvy tvrdí, že vznikne spoločný štát Čechov a Slovincov a načrtáva i hranice Slovenska od Dunaja na východ Platformu oslobodenia „Čechoslovákov“ v nóte Dohody z 10.1.1917 ohrozovalo najmä sedem pokusov o separátny mier a tým oddelenie habsburskej monarchie od Nemecka. Táto platforma v programe veľmocí zostala ešte dlho, až do polovice roku 1918, labilná. Šlo predovšetkým o presvedčenie veľmocí o nevyhnutnosti zachovania habsburskej monarchie ako stabilizačného faktora v strednej Európe. Z toho vychádzali programy jej federalizácie na základe povestných Wilsonových 14. bodov z 8. januára 1918 (National Zeitung, 10. 1. 1918).

Zvrát spôsobilo, že februárová revolúcia v Rusku zelektrizovala atmosféru a radikálna opozícia požadovala už vytýčenie maximálnych cieľov.

Ďalší vývin to celkovo potvrdil, lebo tajné zasadnutie Ústredného výboru SNS v Martine 24. 5. 1918 rozhodlo jednoznačne za československé riešenie slovenskej otázky. Túto koncepciu verejne proklamovalo demonštratívne zhromaždenie robotníkov 1. 5. 1918 v Liptovskom Mikuláši. Tieto zmenené trendy v riešení slovenskej otázky potvrdzovala do Berlína aj tajná nemecká diplomacia. Vznik Česko-Slovenska v októbri 1918, znamenal pre Slovincov národné oslobodenie a možnosť dokonštituovania štruktúr moderného národa

Prišiel mi nečakaný e-mail. Nič by na tom nebolo zvláštne - e-mailov mi denne prichádzajú desiatky. Tento však bol v ruštine. Napísal mi po dvadsiatich ôsmich rokoch spolužiak z vysokej školy. No svoj e-mail ako holubicu nevyšiel z Petrohradu, kde kedysi býval, ale z Jeruzalema, kde už dvadsať rokov žije a tvorí s celou rodinou. A nedávno ma i navštívil cestou z prednášok v Pobaltí. Spomínali sme a osvetľovali si svoje osudy. Ani som netušil, ako som zasiahol do jeho života, keď som mu ešte na začiatku štúdií daroval Sväté písmo. Rozhodoval sa pod jeho vplyvom, či sa stane pravoslávny kresťanom. Ale nakoniec zvíťazil hlas jeho predkov. Ešte v čase Gorbačovovej perestrojky sa presťahoval do Zaslúbenej zeme. Medzitým napísal pätnásť divadelných hier. Dnes vydáva úspešný satirický časopis „Beseder?“

Nedalo mi a položil som mu niekoľko otázok.

Na začiatok prezrad' voľačo o sebe. Kde si sa narodil, v akých podmienkach...

MARK GALESNIK: - Pochádzam z Kujbyševa, z predmestia tohto veľkého priemyselného mesta na Volge. Na detstve je samozrejme najkrajšie detstvo samo. Ono má schopnosť omaľovať najjasnejšími farbami aj tie najvšednejšie, najsivšie obrazy a vzťahy, také charakteristické pre provinčné mesto. Ostatok som čerpal z kníh. V nich som našiel správy o tom, že neexistuje iba Lenin na školskej nástenke a na námestí, ale že svet je plný múdrejších ľudí a skutočnej krásy. Čítal som všetko, čo bolo dostupné, lebo moja mama pracovala v školskej knižnici. O mnoho rokov neskôr, Teodor, si mi po návrate zo Slovenska daroval Evanjeliá. Akoby si mi vtedy podaroval mostík k inému priestoru, k inému času, k inému životu. Čosi som o Biblii už vedel. Kedysi sa mi dostalo do rúk päť Mojžišových kníh v samizdate, ale vtedy, v tom dávnom čase, som ešte nebol presvedčený, že tieto knihy sú ozaj reálne, i všetko, o čom sa v nich zvestuje. Doteraz si starostlivo uchovávam maličku hnedú knižičku štyroch Evanjelií, vytlačenú drobnými písmenkami na „cigaretovom“ papieri, ktorú si mi s takou láskou daroval. Dnes mi spočívá na nočnom stolíku vedľa hlavy. Sprevdžala ma po všetkých svätých miestach, ktoré sa v nej spomínajú...

A ako si v sebe objavil literárny talent?

MARK GALESNIK: - O tom, že som spisovateľ (smiech), som sa dozvedel z novin Volžský komsomolec, keď som v nej našiel uverejnenú svoju humoristickú poviedku. Pre každého začínajúceho autora je takáto publikácia neklamným znakom, že je „umelec“. Preto som sa po skončení školy prihlásil za redaktora do časopisu a niekoľko rokov si naivne namýšľal, že práve táto práca je najbližšia k mojim literárnym sklonom. Pozbieral som uverejnené i neuverejnené prózy a poslal ich na prijímačky do Literárneho inštitútu A. M. Gorkého v Moskve. Prijímacia komisia v nich asi našla známky talentu, keď ma prijali roku 1977 na oddelenie prózy,

lebo toho roku sa na jedno študijné miesto hlásilo sto (!) uchádzačov...

A môže spisovateľ obohatiť takú školu?

MARK GALESNIK: - Literárny inštitút, to nebola iba nová etapa v mojom živote. Asi aj pre teba znamenal úplne nový život ako taký. Sovietska moc sa úspešne usilovala oddeliť obyvateľstvo od všetkého poznaného do roku 1917 a náboženstvo nahradit' marxizmom. Železná opona sa nezačínala a nekončila na hraniciach, ale delila naše mozgy a duše. Aj dnes, keď žijem v Izraeli, stretávam ľudí typu homo sovieticus, ktorí nechcu vedieť nič, čo protirečí ich ideológii, vylučujúcich iné zorné uhly pohľadu, neschopných niesť zodpovednosť za nič na svete, ani len za seba, a dokonca úplne spokojných s takýmto životom.

Literárny inštitút nám dal to najpodstatnejšie: naučil nás myslieť slobodne. Potreba slobody, rozšírená aj

novali v divadlách po celom Rusku a boli preložené aj do cudzích jazykov.

Bol si teda úspešný. Čo ťa viedlo k tomu odísť do neznámej krajiny?

MARK GALESNIK: - Po skončení vysokej školy som žil v Leningrade. Písal som smiešne a zlostné fejtóny, ktoré ma urobili známym, lebo tento žánr majú radi hádam všetci. Komunistický drak, s ktorým som sa usiloval zápasit', odrazu zdochol a jeho zdochlina sa už rozkladá a páchne. Končila sa prestavba, začínali sa deväťdesiate roky, bolo cítiť iný život - mne cudzí. Sloboda sa mi videla ako zodpovednosť. Chopil som sa možnosti začať úplne nový život a s celou rodinou sme sa presťahovali do Izraela. Neviedla ma k tomu nijaká sionistická ideológia - nemám rád nijaké ideológie, nemám vzťah ani k politickým stranám. Nikdy som nebol členom žiadnej. No judaizmus a židovský pohľad na svet sa mi

nom osude, hoci aj v konflikte, ktorý sa na prvý pohľad zdá bezvýznamný. Namietneš, že tak je tomu všade. Súhlasím. No v Jeruzaleme je to akosi zjav-

Bolí to, preto sa smejem...

Na návšteve v redakcii hosť z Jeruzalema - spisovateľ Mark Galesnik

Mark Galesnik pred obrazmi Albína Brunovského v Národnej rade SR

na ďalšie oblasti života, vyvolávala nové a nové otázky, napr. - sloboda, ale od čoho?! Alebo - z ktorej strany mreže je človek slobodnejší...

Radosť z vedomostí, ktoré sa na mňa zosypali v Literárnom inštitúte, bola taká veľká, že som bez prestávky písal a písal, a nielen prózu, tvoril som vo všetkých žánroch. Knižička Literárne cvičenia, ktorú som vydal samizdatom roku 1979, sa hneď rozchytala. Myslim si, že časť z jej nákladu sa dodnes nachádza aj dakde v archívoch KGB.

Ako viem, napísal si pätnásť divadelných hier...

MARK GALESNIK: - Áno, ak človek veľa číta - a my sme predsa na Inštitúte čítali veľa preveľa - pride na to, že už je takmer všetko napísané. Vrhol som sa preto na drámu. Divadelná hra mi dovoľovala koncentrovat' do hutného tvaru vlastné poznanie súvislostí a vložiť ich do úst jednotlivých postáv. Po dvanástich rokoch, keď som sa v Izraeli rozhodol vydávať humoristický týždenník, som tento spôsob uplatnil pri tvorbe časopisu. Autori, ktorí u mňa publikujú, sú tiež akoby postavy z mojej hry.

Mnohé moje hry, ktoré som vytvoril v osemdesiatych rokoch, sa insce-

zdať najbližší. Mal som možnosť presťahovať sa do USA alebo do Nemecka, no zvolil som si Izrael. Myslim si, že som sa nepomýlil.

Čím sa živí ruský pišuci spisovateľ v Izraeli?

MARK GALESNIK: - Dve mesiace po presťahovaní som založil časopis „Beseder?“. Práve teraz, keď sa spolu prechádzame po Bratislave, vychádza už 971. číslo tohto humoristického týždenníka.

Čo značí Beseder?

MARK GALESNIK: - Po hebrejsky je to čosi ako po americky OK. Otáznik som za toto OK dal ako pochybnosť, či je ozaj všetko v poriadku. Ide predsa o týždenník politickej satiry, ktorý je odozvou na udalosti vo svete aj v Izraeli. Život v Jeruzaleme, kde bývam, vyhrocuje pocity pravdy, spravodlivosti, predučenosti. Všetko, čo sa okolo nás deje, tu akoby dostávalo svoj obsah, logiku. Je to ako v evanjeliu - zajatie nemôže byť prv ako modlitba za odvrátenie utrpenia, alebo ukrižovanie prv ako dialóg s Pontským Pilátom. Krištáľovočistá jasnosť evanjelií, postupnosť jednotlivých udalostí v nich sa akoby odzrkadľuje v každom jed-

nejšie. Tu sa ťažko žije zlým ľudom - udalosti sa vyvíjajú inak, ako si to dotyčný predstavuje.

Viem, čo znamená vydávať časopis. Vyžaduje si to celého človeka...

MARK GALESNIK: - No, v polovici deväťdesiatych rokov sa redakcia postupne stala vydavateľstvom. Mnohé z mojich poznámok, veršov, aforizmov, ktoré som uverejnil v „Besederi?“ žili ďalej a po časopiseckom uverejnení, a tak som ich začal vydávať knižne, dokonca v dvoch i troch vydaniach pre ruskojazyčných čitateľov. Do prvej knižky vydanej v Izraeli som umiestnil práve verše z mojej rubriky Kútik redaktora.

Ak píšeš po rusky, zdalo by sa prirodzené, že o tvoje diela bude záujem aj v tvojej pôvodnej vlasti - Rusku...

MARK GALESNIK: - V Rusku vari neexistuje časopis, kde by nepreberali z „Besedera?“ vtipy! Samozrejme, ide o vtip. Ale vážne, mnohé časopisy prevzali veci z môjho časopisu, niekedy dokonca aj s odvolávkou na zdroj, iba pri tom vymenili mená Sharon na Putina a Arafat na Basajev. Okolnosti zostávali. Zrejme mnohé by sa uplatnili aj v slovenskej tlači, len predmetom

satiry by neboli Židia a Palestínčania, ale Slováci a Maďari...

A predsa: vraciaš sa zavše do Ruska?

MARK GALESNIK: - V Rusku býval často. Predovšetkým na knižných výstavách a trhoch. Ale pozývajú ma aj na besedy všade tam, kde je záujem o veci uverejnené v „Besederi?“. Posledné roky prednášam o satire v žurnalistike - za dvadsať rokov som získal dostatok skúseností na to, aby som sa mal o čo podeliť...

Splnili sa tvoje predstavy o novom živote v Izraeli? Ako tam prijímajú ruskojazyčnú literatúru a spisovateľov píšucich po rusky?

MARK GALESNIK: - Izraelskú literatúru v prvom období návratu Židov do Palestíny tvorili spisovatelia, ktorých rodný jazyk bola práve ruština. Bialik, Žabotinskij, Šfonkij, Alexander Pen, Lea Goldberg. No oni písal po hebrejsky, ktorý sa obnovoval spolu národným uvedomením. Spisovatelia „vznikli“ spolu s postavami svojich románov, literatúra spolu s jazykom. Spisovatelia, ktorí prichádzajú v poslednom období, už nemajú taký mocný stimul. Je tu teraz ako kdekoľvek inde, vládnu trhové zákony. Pred spisovateľom je výber, buď začne písať jazykom predkov, ktorý však nie je jeho rodný, alebo bude písať v rodnej reči, no zostane na okraji miestneho literárneho života. Výber je to neľahký, hlavne ak si uvedomíme, že v čase internetu je ruskojazyčných čitateľov omnoho viac ako čitateľov hladných po hebrejčine. V Izraeli je aj v súčasnosti niekoľko spisovateľov svetovej úrovne ako Michail Gendelev, Dina Rubina, Igor Guberman, Renata Mucha, Leonid Giršovič - no ani jeden z nich nepíše po hebrejsky, a preto sa im doma nedostáva uznania, nezbadali ich tak, ako by si to zaslúžili. Zato v Izraeli radi uctievajú Židov, ktorí sú laureáti Nobelovej ceny. Ako vtipne poznamenal jeden môj autor, je to, akoby sa v háreme pýšil eunuch úspechmi svojho sultána.

Aká je izraelská literatúra? Verí ešte hebrejský spisovateľ judaistickým tradíciám, alebo je jeho tvorba sekulárna a liberálna? Aký má tvorivý človek vzťah k odkazu predkov?

MARK GALESNIK: - Umelecká literatúra v Izraeli je úplne sekulárna a liberálna. To však neprekáža, aby sa spisovatelia nevyznali v jemnostkách judaizmu. Knihy jedného z najzaujímavejších izraelských spisovateľov Meira Shaleva sú plné citátov z Tóry. Jeden z jeho posledných románov dokonca má názov Biblia dnes. V religioznej tradícii sa dobre orientuje aj Amoz Oz - jeden z nominantov na Nobelovu cenu za literatúru roku 2009. Puto izraelských spisovateľov v Tórou, s históriou židovského národa, s tou súčasťou, i s tou bibliickou, s krajinou - je úplne prirodzené a organické, hoci píšou o rovnakých témach ako celá svetová literatúra, o láske, smrti, vojne, viere, slobode atď.

Samozrejme, otázky židovských tradícií a ich súdobých interpretácií sú mimopólom náboženských kruhov, ktoré majú tak trochu žiarlivý vzťah k svetskému židovstvu. Je známe, že náboženské strany požadovali demisiu ministra školstva, ktorý sa verejne vyslovil, že človek pochádza z opice.

A čo amerikanizácia? Ako sa tá prejavuje na duchu Izraela?

MARK GALESNIK: - Hudobná kultúra a šoubiznis v Izraeli sa orientuje predovšetkým na americké vzory. Žiaľ, je tomu tak. Ale kinematografia sa príkladne skôr k Európe. Izraelskí filmári hľadajú vlastnú cestu, nezávisle od Ho-

Slovenská národná galéria v Bratislave v rámci projektu Dejiny slovenského výtvarného umenia predstavuje po tieto dni jedno z najkrajších, ale najmenej prebádaných období, renesanciu. Projekt pod vedením profesora Ivana Rusinu podáva obsiahly pohľad na dejiny umenia na Slovensku prostredníctvom výstav a knižných publikácií. V priebehu posledných rokov sme mali možnosť postupne spoznať barokové umenie, moderné umenie a gotiku.

Slovensko v 16. storočí bolo súčasťou Uhorska. Obdobie renesancie na našom území reprezentovalo veľmi zložitú politickú, mocenskú, hospodársku, vojenskú, rodovú a konfesijnú zázemie. Z hľadiska politického vývoja naša krajina tvorila súčasť veľkej Habsburskej ríše a hlavným sídlom bola predovšetkým Viedeň, ale i Budapešť a v určitom období aj Bratislava. Na panovníckych stolcoch sa vystriedali predstavitelia habsburskej monarchie - Ferdinand I., Maxmilián II., Ferdinand II., ale i Ján Zápoľský a ďalší viac či menej významní panovníci, v Budíne predovšetkým Matej Korvín. 16. storočie na našom území znamenalo obdobie veľkých vojenských bitiek a najvýraznejšie zmeny na panovníckych postoch nastali po prehratej bitke pri Moháči v roku 1526. Veľká časť východnej a strednej Európy bola 150 rokov vystavená ničivým útokom Turkov.

Renesancia je úzko spätá s novým myšlienkovým hnutím humanizmom a početnými prírodovednými, geografickými, astronomickými a námornými objavmi. K neoceniteľnému prínosu novej doby patrili vznik knihtače a písomníctva. S rozvojom prechodu od stredoveku do novoveku úzko súvisí architektúra, ktorá postupne poprela výšku gotických chrámov horizontálnym priestorom a ľudským meradlom. Renesančný človek v Taliansku, alebo na území strednej Európy si uvedomoval, že centrom jeho záujmu nemôže byť iba nadpozemskosť, ale i bežné ľudské potreby a záujmy. Staviteľia budovali prvé nemocnice, chudobnice a pravdaže ďalšie veľkolepé sídla a opevnenia - hrady, kaštiele, radnice, ktoré dodnes tvoria dominanty mnohých miest. U nás je to Levoča, Bardejov, Bratislava, Banská Bystrica, ale i Bytča a ďalšie hrady, napríklad zvolenský a obytné budovy. Základné architektonické prvky renesancie tvoria arkády, oblúky a atiky, ktoré svojou harmóniou zdobia historické jadrá mnohých miest. S vývojom architektúry úzko súvisí maliarstvo a sochárstvo, ktoré v tomto období v jednotlivých krajinách Európy nadobudlo priam grandiózne rozmery prostredníctvom diel takých veľkánov ako boli Donatello, Brunelleschi, Lenonardo da Vinci, Michelangelo, Raffael, Tizian, Tintoretto, Veronese a v krajinách severnej Európy Jan van Eyck, Fouquet, Froment, Grunewald, Dürer, Holbein, v Rusku Rubľov a ďalší. Umeleckými dielami sa s obľubou obklopovali panovnícke rody, šľachta, meštianstvo, cirkevní hodnostári, vzdelanci, vládni a krajinskí úradníci, diplomati, zberatelia.

Prítomná výstava v koncepcii Zuzany Ludikovej vychádza z priestoru Esterházyho paláca, ktorého tri poschodia reprezentujú diela od neskorého gotiky po prvé fázy manierizmu a baroka. Kurátorka na výstave sústredila 350 diel - obrazy, epitafy, reliéfy, knižné iluminácie, erbové listiny a liturgické predmety z majetku mnohých našich a zahraničných galérií, múzeí a cirkevných inštitúcií.

Prítomnou výstavou predstavujete málo prebádané, o to však zaujímavejšie obdobie renesanciu na Slovensku. Ako ste k tvorbe výstav pristupovali, na ktoré momenty obdobia 16. storočia návštevníka upozorňujete?

- Výstava a najnovšie výskumy od-

krývajú mnohé vrstvy a podoby renesancie na našom území. Na troch poschodiach Esterházyho paláca predstavujem toto obdobie od neskorého gotiky a zaalpskej renesancie prostredníctvom sochárstva, tabuľového a iluminovaného maliarstva a náboženské knihy z významných európskych tlačiarň, predovšetkým z Talianska. Početne je zastúpená heraldická prezentácia šľachty a miest prostredníctvom armálesov, ale i liturgické zlatnícke predmety a portréty zhotovené vo Viedni a v Konštantinopole. Záverečná časť výstavy dokumentuje portréty a epitafy niekdajšej šľachty a meštianstva. Tematika z domácej histórie a vojnové udalosti domi-

LUBICA CHRIAŠTELOVÁ

Renesancia - významné duchovné vlastníctvo

nuje na grafických listoch. Najpodstatnejšie veci sme sústredili na druhom poschodí. Ide o témy, ktoré sa priamo dotýkajú renesančného umenia. Avšak aj na tomto mieste stojím už pred otázkami, ktoré nemôžu byť úlohou iba jednej výstavy. Je to však záležitosť širšieho vedeckého dialógu.

Na výstave ťažko možno osvetliť oblasť myšlienkového zázemia doby. Viaceré problémy vyjadrujem prostredníctvom liturgických predmetov, vďaka ktorým si uvedomujeme, aké materiálne zázemie mali jednotlivé konfesie a aké liturgické riady používali. Veľmi zložitá a nákladná by bolo demonštrovať renesančné umenie napríklad prostredníctvom oltárov. Podobne aj renesančné epitafy predstavujem iba čiastočne.

Z hľadiska renesančného humanizmu okruh trenčianskych básnikov pripomínam armálesami, ktorí na vlastné erby písali básne. Takto prezentujeme poéziu, lebo knižné výbery návštevník výstav nemá možnosť čítať a listovať. 16. storočie na území Slovenska súvisí s obdobím, ktoré nazývame neskorý humanizmus. Posolstvo, ktoré môžeme dešifrovať z literatúry a postoja humanistov, či v 15. storočí to bolo na území Talianska, alebo u nás neskôr, je univerzálne, nadčasové. Práve tieto hodnoty by som rada v súvislosti s výstavou prezentovala ako moje určité vyznanie.

Umelec a tvorca v každej historickej epoche nastoľuje pravdu o svojom bytí, ľudskej existencii. Renesancia predstavuje neprekonaný vrchol harmónie. Ako možno tieto hodnoty na výstave dešifrovať, ako si ich ako kurátorka a znalkyňa starého umenia uvedomujete? Po tieto dni v televízii premietli film o akademickom maliarovi Stanovi Dušikovi, ktorý viac ako tri desaťročia žije vo Florencii. Tvorcovia filmu upozornili, ako renesančná Florencia obdivovala silných ľudí. Michelangelovu tvorbu charakterizujú ako silu ľudského jedinca a pri jeho Dávidovi sa pýtajú, kde sochár vzal v sebe toľko pohnutí na vyjadrenie mládenčovej sily a revolty.

- Charakteristika obdobia renesancie vo výtvarnom umení úzko súvisí s objavovaním dedičstva antiky. Tento základný princíp týka sa najmä talianskeho prostredia. Renesancia na našom území má tiež svoje špecifiká. Na území Slovenska a Uhorska sa podľa mojich skúseností nachádzalo viacero antických pamiatok, ale nevzbudzo-

vali a nestali sa obdivom v pravom slova zmysle, predovšetkým zo štýlového hľadiska. Máme vedomosti, že boli zberatelia nápisov a niektorí šľachtici v Budíne vystavovali fragmenty kamenných antických pamiatok. Pravdaže ani zďaleka to nemalo ten význam, ako mala antika na talianske umenie. Diela, ktoré do slova a do písmena sa snažili napodobňovať antickú kultúru v Uhorsku, súviseli len s tzv. korvínskou renesanciou.

Napriek tomu povedomie antického umenia a slohu bolo prakticky v každej krajine veľmi silné. Príkladom je oltár gotického kostola vo Svätom Jure. V blízkosti sa nachádza neskoror-

rópy. Súčasne však aj v Konštantinopole, ako ďalšom významnom centre vtedajšej politiky. Našu pozornosť historici a znalci obdobia upriamujú skôr na d'alekú Európu. O osudoch Slovenska rozhodovali tieto dve centrá. Osud našej krajiny a územie Uhorska sa dostalo do takej situácie, že naraz sme mali dvoch kráľov, ktorí boli rovnako legitímne zvolení. Napriek všetkým historickým špekuláciám tento fakt rozdelil toto územie na tri časti, tureckú, ďalšia časť patrila Habsburgovcom a východná časť krajiny kniežatstvu Jánovi Zápoľskému.

Málokedy si kladieme otázky, či existovali štátne hranice, ako fungovali

napr. clo, alebo ďalšie základné inštitúcie štátu. Aj po odstupe viacerých storočí môžeme hovoriť o niekdajšom systéme pohraničných hrádov - Komárno, Levice, Nové Zámky, Bratislava, atď. Boli to najdôležitejšie pevnosti, ktoré zabezpečovali posledné zastavenie Turkov pred Viedňou. Táto reťaz hrádov tvorila v minulosti niečo podobné ako štátna hranica. Zaručovala určitú istotu a ilúziu bezpečnosti. Na našom území okrem Uhorskej kráľovskej komory, Tridsiatkových úradov a súdov ďalšie štátne orgány nejestvovali. Väčšiu pozornosť na výstave venujem prelátom, ktorí z katolíckej strany reprezentovali štátnu moc minimálne do konca 16. storočia. Až neskôr v 17. storočí do popredia vstúpili svetské osobnosti a nový úrad palatína, ktorý približne 60. rokov nebol obsadený.

Slovensko v tomto ohľade predstavuje isté vákuum. Ak by som však presnejšie chcela formulovať regionálne orientácie, ktoré smerovali či už do Viedne, do Krakova a naopak aj do Sedmohradska, je to práve panovnícky dvor Zápoľskovcov, ktorý budeme musieť výstavou v blízkej budúcnosti priblížiť. Bolo to jedno politické centrum, ktorému dosiaľ nebola venovaná dostatočná pozornosť. Aj keď mali určitý čas sídlo v Budíne, istý čas pôsobil tento dvor v Košiciach a v Sedmohradsku, z ďalšieho hľadiska je čiastočne dedičom panovníckeho dvora Ludovíta Jagelovského.

Výstava obdobia 16. storočia ilustruje aj knižnou a písomnou tvorbou. Vo vitrínach predstavujete početné šľachtické listiny, armálesy a tlačé rôznej povahy, žaltáre, erbové listiny, zbierky kanonického práva, odpustkové dokumenty, omšové knihy, antifonáre, knižné väzby. Na ktoré nás upozorníte?

- Medzi najvýznamnejšie predmety písomnej povahy patrí prefacionále ostrihomského arcibiskupa Antona Vrančiča. Je to iluminovaná zbierka slávnostných omší a hneď na prvej strane je uvedená, že bola iluminovaná v Bratislave. Táto informácia hovorí, že v druhej polovici 16. storočia jedna iluminátorská dielňa pôsobila v tomto meste. V druhej polovici 16. storočia sa zachovalo iba minimum iluminovaných kníh, a preto je to zaujímavé, že aj na slovenskom území pôsobila takáto dielňa. Pri príprave výstavy sme objavili aj dve ďalšie knihy Antona Vrančiča s jeho osobnými znakmi. Je to senzácia, ktorá natrvalo ovplyvní naše poznanie. Vedeli sme, aké umenie arcibis-

kup obdivoval a zbieral a ktorých umelcov poznal. Nepoznali sme nič z jeho knižnice. Teraz máme v rukách jeden iluminovaný kódex a dve knihy.

- K významným dielam na výstave, ale podľa môjho názoru aj z hľadiska prehľadových dejín umenia v strednej Európe, patrí portrét Františka Zaya z Uhrovca. Je to totiž prvý známy autentický portrét osobnosti tohto územia. Grafika vznikla v Konštantinopole a vytvoril ju dánsky umelec. František Zay bol na diplomatickej misii a tento rozmerný síce veľmi malý portrét patrí k najdelikátnejším dielam obdobia. Podobné poznáme totiž až zo 17. storočia. Tiež je zaujímavé aspoň tušiť okolnosti vzniku tohto portrétu. Súvisí to s intelektuálnou činnosťou diplomatickej misie v polovici 16. storočia. V Konštantinopole objavili testament cisára Augusta. Táto informácia sa stala veľmi známou zo dňa na deň v celej Európe vďaka ďalšiemu členovi tejto misie Augiere Busbecqovi, ktorý tieto poznatky publikoval. V podstate bol to spoločný objav Františka Vrančiča a Františka Zaya. Dokladajú to ďalšie diela a portréty, ale aj niekoľko príkladov kódexov, ktoré Turci pravdepodobne zavlekli do Konštantinopolu po vyplnení Budínskeho hradu. Veľmi si cením, že som mala možnosť na tejto výstave predložiť nielen portréty, ale i príklad takýchto kódexov.

Na výstave ste predstavili ďalšie cenné a hodnoverné diela doby, liturgické riad z jednotlivých konfesii, ktoré v tom období na našom území vznikali. Ako cirkevné inštitúcie tieto predmety uchovávajú a používajú?

- Unikátnou pamiatkou, ktorú sa podarilo na výstavu požičať je kalich z Egházashetye z Maďarska. Autor kalicha pochádzal z Košíc a nápis nám zanechal v nepochopene. Skutočnosť, že na jednom kalichu sa objavil nápis v národnom jazyku, je dokladom protestantizmu. Ďalší takýto kalich zo začiatku 17. storočia sa nachádza v kostole v Smrdákoch. Pán farár nemal pre nás pochopenie a kalich nám nepožičal. Je to otázka individuálneho prístupu. Z Maďarska sa nám podarilo pamiatku požičať, zo Smrdákov nie. Pôžičky súvisia aj s tým, že dnes väčšina cirkevného majetku je v správe farských rád a zborov a nie jednotlivcov. Možno hovoriť aj o istej novej skúsenosti. Dnes je už zažehnaný strach, lebo pamiatky nik nevyvlastňuje. Tieto skvosty evidujú aj pamiatkové úrady a paralelne existuje v tomto smere ďalšia kontrola. Na niektorých miestach ich nechcú požičovať samotní veriaci. Chápem to pozitívne. Je to dobrý pocit, že cirkevné zbory chránia a uvedomujú si neoceniteľnú hodnotu liturgických predmetov. Na výstavu sme získali predovšetkým také diela, ktoré v kostoloch nebudú práve chýbať, lebo používajú ich iba vo sviatočné dni.

Prvé reformované zbory podľa učenia Kalvína hlásali chudobu a skromnosť. Na výstave vidíme doklad stolového riadu, ktorý dodnes tieto zbory vo viacerých obciach na východnom Slovensku uchovávali. Ani evanjelické bohoslužobné predmety nie sú totožné s katolíckymi. Dominuje na nich nemčina a tvorili ich väčšinou majstri zvukných mien. Katolícke bohoslužobné riady sú zaujímavé tým, že sa neustále opakovali a zostávali v platnosti v dlhej kontinuite.

Ďalej tu máme bohoslužobný riad významných prelátov katolíckej cirkvi, ktorí rozhodovali o osude tejto krajiny. Môžem povedať, že to je najdelikátnejšie, čo na výstave vidíme. Poznáme totiž pôvodných majiteľov týchto zlatníckych prác a za akých okolností diela boli v minulosti reštaurované, ako boli chránené, koľko stáli, komu majiteľ predmet v testamentе odkázal a za akých podmienok tieto predmety sa požíčovali alebo putovali. Testamenty katolíckych prelátov boli písané v latin-

čine. Zachovali sa z nich však aj odpisy vo viedenskom archíve. Hoci išlo o verejný majetok, čiastočne sa miešal s osobnými predmetmi prelátov. Mali svoje rodiny, príbuzných a miesto kde pôsobili. Po ich smrti dochádzalo neraz k istým roztržkám a problémy okolo dedenia vybavovala väčšinou Uhorská kráľovská komora. Niekdajší správovia majetkov museli tieto predmety často uchrániť a ukryť. V zložitých obdobiach vznikali často improvizované zoznamy predmetov vysokých hodností a arcibiskupov.

S vývojom umenia sa rozvíja aj teória a písomná formulácia umeleckých štýlov a diel. Aké poznatky ste nadobudli pri tvorbe výstav z tohto hľadiska?

- Pre výtvarnú tvorbu 16. storočia na našom území existuje iba málo textov, ktoré by komentovali túto tvorbu ako umelecká teória. Pritom v talianskom prostredí vznikali prvé akadémie, kde sa o týchto témach živo diskutovalo. Je ťažké vypreparovať určité základné termíny alebo oporné body z tohto hľadiska. Samozrejme radi by sme privítali určité definície, ale nenachádzame ich. Napriek tomu existuje niekoľko všeobecných pravidiel, neexistujú však ani základné poučky, ktoré by sme mohli z vtedajšej literatúry poznať, hoci umelci sa témam výtvarného umenia nevyhýbali. Vo výtvarnej tvorbe tej doby objednávateľa a majiteľa videli niečo celkom iné ako my dnes. Všetko to boli užitočné predmety i keď nie na každodenné používanie, ale skôr na vybrané udalosti. Aj pri týchto objednávkach formulovali určité postoje a nároky, ale nekryjú sa s tými kategóriami, ktoré vyznávajú my alebo trváme na nich. Veľmi pekne to vidíme na grafických predlohách. Imitácia alebo sledovanie vzorov bola jedným z nárokov na výtvarné umenie. A ako talianske prostredie nasledovalo antiku, naše prostredie nasledovalo iné príklady. Existujú paralely, nehľadajú sa ľahko a nedajú sa jednoducho a bezprostredne prečítať. Záleží na nás, aby sme ich my ako znalci minulosti postupne objavovali.

Na výstave je veľký počet výpožičiek z Dánska, Rakúska, Čiech a z Maďarska. Máme tu predmety, ktoré sú dlhoročne evidované ako muzeálne zbierky. Aby výstava bola zmysluplne koncipovaná, museli sme ju doplniť mnohými výpožičkami a umeleckými predmetmi z rôznych inštitúcií. Každá krajina má za sebou dlhú históriu a približne rovnakú mieru poznania. Všetko toto vnímam ako spoločné duševné vlastníctvo. Treba ho iba spoznávať, klasifikovať a primerane uchovávať.

Uplynulý rok bol rok renesancie. Pri tejto príležitosti vzniklo veľa výstav v Maďarsku, Rakúsku, v Čechách. Na ktoré nás upozorníte?

- V obľube sú najmä expozície venované významným panovníkom a rodom minulosti. Pred dvoma rokmi na pôde SNG sme mali výstavu panovníčky Márie Uhorskej. Z nosných výstav v Budapešti možno spomenúť výstavu z druhej polovice 16. storočia, z obdobia života Mateja Korvína v Maďarskej národnej galérii. Ďalšiu výstavu Budapešť venoval Matej Korvínovej manželke, kráľovnej Beatrix prostredníctvom talianskej fajansy, ale i kamenným fragmentom a článkom v Maďarskom národnom múzeu. Známe boli výstavy venované dobe Ferdinanda I. Habsburského, neskôr Maxmiliána v Umelecko-historickom múzeu vo Viedni a Rudolfa II. v Prahe.

V rámci projektu Dejiny slovenského výtvarného umenia SNG pripravila publikáciu Renesancia s podtitulom Umenie medzi neskorou gotikou a barokom. Kniha vychádza v autorskej koncepcii Ivana Rusína vo vydavateľstve Slovart s oltárnou plastikou sv. Juraja zo Svätého Jura na obale knihy.

Friedrich Romig:
Práva národa
Bratislava,
Vydavateľstvo
Spolku slovenských
spisovateľov 2008

Slovenskému čitateľovi bola sprístupnená pozoruhodná a podnetná kniha. Jej ústrednou témou, ako vyplýva už z názvu, je otázka práv národa, a to v nadväznosti na ľudské práva, na práva a povinnosti jednotlivca i spoločnosti, ktoré zas úzko súvisia s pojmami ako rodina, domov, vlasť, štát, ale aj náboženstvo, kultúra a politika. V konečnom dôsledku ide teda o široký okruh tém týkajúcich sa spoločenského života.

Kniha nebola pôvodne písaná ako jeden útvar - zhŕňa články, uverejnené predtým na rôznych miestach. Z toho zrejme vyplýva niekoľko (zbytočných) myšlienkových zdvojení, resp. opakujúcich sa citátov. Mimochodom, široká znalosť príslušnej odbornej literatúry a množstvo citácií a odkazov sú charakteristickým znakom tohto diela. Bohaté vedomosti však autorovi umožňujú dôvodit' a argumentovať bez utiekania sa k špekuláciám či populizmu. Spojením viacerých príspevkov do jedného celku získava čitateľ možnosť spoznať ich a vyhodnotiť v súvislostiach.

Autor, rakúsky mysliteľ Friedrich Romig, sa predstavuje ako človek s

Nedávno sme sa potešili na prezentácii dvoch kníh v Klube slovenských spisovateľov v Bratislave Anton Habovštiak v spomienkach (vydala: Oravská knižnica Antona Habovštiaka v Dolnom Kubíne 2009, strán 158). A Katarína Habovštiaková: Mój život s Antonom Habovštiakom (vyd. MS v Martine 2009, strán 314).

V obidvoch pútavo napísaných knižkách sa podrobnejšie dozvedáme, čo vytvoril nerozlučný, nezvyčajný manželský pár, spojený spoločným úsilím a prácou. Obe knižky som nepustil z

Žila som s Habovštiakom

rúk, pokiaľ som ich neprečítal. Nečítal..., ale hltal som ich, prenasledovala ma ich obsažnosť, zvedavosť.

Anton Habovštiak v spomienkach na 314 stranách od 130 oslovených v 15 kapitolách sa dočítate všeličo. Spomína rodina, spolužiaci z gymnázia, - o tomto období prenikavo píše Peter Colotka, spomienky kolegov z filozofickej fakulty, spolupracovníkov z jazykovedného ústavu SAV, spomienky iných jazykovedcov, vedeckých pracovníkov a vysokoškolských profesorov, spomienky slavistov, Krivňanov a rodákov z Oravy, priateľov a známych, spomienky spisovateľov, pracovníkov z oblasti kultúry, rozhlasu, televízie, spomienky z vydavateľstiev kníh a časopisov, z besied v knižniciach a v školách, cirkevných predstaviteľov, verejných činiteľov, napr. J. Čarnogurský, M. Čič a iní.

Pútavé čítanie umocňujú spomienky, napr. literárneho kritika J. Bžocha, jazykovedca Šimona Ondruša, Kačalu, Štolca, Findru, Pekarovičovej, spisovateľov: - A. Baláza, Čomaja, Tužinského, Zavorského, Feldeka, Gallu, Baláka, Kellenbergera, Sarvaša, Gondu, Gavendu, Srholca, Labu a iných.

Keď jazykovedkyňa a spisovateľka doc. PhDr. Katarína Habovštiaková, CSc. v decembri 2007 oslovil dolnokubínsky vydavateľ kníh Peter Huba, či by súhlasila s vydaním knihy spomienok na manžela - súhlasila! Ba prisľúbila mu aj pomoc v oslovovaní, manželových priateľov a známych s prosbou, aby zalistovali vo svojej pamäti a niečo napísali. Oslovení reagovali. Oplatilo sa. Svojho manžela nechtiac novo objavila. Veľa nového sa z príspevkov dozvedela. Na jej výzvu

Človek a spoločnosť

konzervatívnym založením i zameraním. Konzervatizmus ale nechápe ako obyčajné zachovávanie tradícií alebo staromilstvo a už vôbec nie ako nejaký módný (politický) postoj. Pravý konzervatizmus je ochraňovanie večného v premenách času, presadzovanie ideí dobra, pravdy, krásy a spravodlivosti; a keďže večný a nemenný je iba Boh, konzervatizmus je vždy spätý s náboženstvom (naproti tomu liberalizmus je vo svojej podstate ateistický, až antiteistický). Z toho plynie, že „konzervatívce je vždy a neodvolateľne homo religiosus bez ohľadu na to, aké náboženstvo vyznáva; žije v súlade s náboženstvom kultúrneho kruhu alebo ľudu, ku ktorému patrí“ (s. 27).

Dôležitou témou konzervatívneho myslenia sú ľudské práva vo vzťahu k domovu a k štátu. Základnou povinnosťou štátu je ochrana domova, čiže ochrana pokoja a bezpečnosti svojich obyvateľov. K tomu patrí aj odmietanie cudzincov narušujúcich domovský pokoj. Romig správne poznamenáva, že emigráciu a imigráciu treba považovať za mimoriadne, núdzové a v jadre negatívne javy. Prirodzené je vlastenectvo - kto chce mať domov všade, nenájde ho nikde! Cieľom spájania sa štátov do

rôznych spolkov by nemalo byť zrušenie hraníc, ale ich zabezpečenie, lebo „iba za zabezpečenými hranicami sa môže chrániť, zachovávať a rozvíjať kultúra, sociálna, politická a hospodárska jedinečnosť domova“ (s. 22).

Autor sa zasaďuje za obnovu - práva, poriadku, spravodlivosti; poukazuje na potrebu spojenia vlády (moci) a obety, práva a povinnosti. Zdôrazňuje tiež, že politika ako služba verejnému blahu nie je možná bez etiky a etika nie je možná bez náboženstva. V súvislosti s globalizáciou kladie závažnú otázku, kto má zabezpečovať právo človeka na prácu, keď národné hospodárstvo v tradičnom zmysle slova prestáva (prestalo?) existovať. Usudzuje, že iba suverénny štát (opierajúci sa o princípy konzervatizmu a idealizmu) vie zabezpečiť sociálne istoty svojich obyvateľov, iba suverénny štát vie zabezpečiť právo a poriadok. Ľudská spoločnosť nie je iba prostriedkom na uspokojenie potrieb jednotlivca - ona sama je hodnotou, ktorá prevyšuje hodnotu jednotlivca. Štát má etickú hodnotu, konštatuje autor. Záujmy spoločnosti sú nadradené nad záujmami jeho jednotlivých členov (a principiálne nie sú v rozpore), v opačnom prípade dochádza k roz-

kladu. Pravda, z nášho pohľadu treba tu doplniť a zdôrazniť potrebu vyváženej, spravodlivosti.

Friedrich Romig hľadá v prvom rade večnú pravdu, chce spoznať idey stojace za a nad javmi. Stotožňuje sa pritom s tézou, že starostlivosť o dušu je dôležitejšia ako materiálne bohatstvo i ako zdravie. Filozofiu vníma v pravom význame slova, teda ako lásku k múdroti a túžbu po svätosti. Jeho filozofia nesie znaky celistvosti (tvorí systémový celok) a zároveň celostnosti (prihliada na celok, smeruje k syntéze), je idealistická, lebo uznáva prvotnosť ducha a odkrýva nemennú, svätú podstatu vecí.

Romigove závery sú jasné, odvážne, ale logické - ideológie vychádzajúce z takzvaného osvietenstva (liberalizmus, socializmus, komunizmus, fašizmus, demokratizmus) vedú v konečnom dôsledku k chaosu a anarchii, sú namierené proti človeku, pretože odmietajú, resp. popierajú prirodzený mravný zákon. Vyjadruje presvedčenie, že „osvietenstvo a moderna, ktoré zničili život národov, sa nedajú prekonať inak ako náboženskou hĺbkou a idealistickou filozofiou“ (s. 11). Jeho dielo je naozaj, ako sa uvádza na obale knihy, brilantnou ukážkou nekonvenčného myslenia. Hoci Friedrich Romig svoje úvahy venuje predovšetkým vlastnému (nemeckému) národu, sú inšpiratívne a podnetné aj pre nás. Žiada sa ešte dodať, že kniha vyšla v preklade Petra Kubicu.

JÁN MARŠÁLEK

TEODOR KRÍŽKA

Transfúzia

Jozefovi Šturdíkov, básnikovi farieb k nedožitým 90. narodeninám

*Ako krv, ktorá prúdi rovno stredom chlopní,
modrá krv krajiny, čo neobopnem
zúfalstvom, hoci vznešený a schopný
rozochviem k spevu háje ako Chopin,*

*tak tryská farba z maliarovho štetca.
Tón s tónom, nota s notou až tak ladí,
že na krídla sa menia moje plecica
pod ťarchou kríža, na holuby hady.*

*Nádherne trhá mäso zo mňa havran
na vrchovci zhudobneného lesa,
až sám sa mením na hudbu a chátram
ku kráse, ktorá vo mne ako plesá chvie sa.*

*Som hudbou, lesom, havranom i plesom
v tom daždi farieb meniacich sa v stĺpy
zázraku, že tak veľmi som, až nie som,
že už je iba krása, čo ma trpí...*

Zomrel Bohuš Hanák

V minulom čísle sme priniesli rozsiahly článok Veľký slovenský barytonista a národovec z pera Terézie Ursínyovej k 85. narodeninám Bohuša Hanáka, popredného slovenského speváka, dlhoročného sólistu Opery SND a Opery v Bazileji. Žiaľ, takmer vzápätí nás zastihla smutná správa, že dňa 14. marca 2010 po dlhšej chorobe v Bazileji zomrel. V mene redakcie a všetkých čitateľov vyjadrujeme príbuzným hlbokú sústrasť.

Zároveň prosíme čitateľov o opravu textu pod fotografiou v spomínanom článku, ktorý má správne znieť: „Bohuš Hanák ako Mojmir II. v Suchoňovej opere Svätopluk.“

ŠTEFAN BALÁK

Nevzdelanosť dnes nie je intelektuálnym deficitom, nedostatočnou informovanosťou, defektom kognitívnej kompetencie, - ale je to rezignácia na snahu vôbec niečo chápať.

KONRAD P. LIESSMANN

Po minulom sociologicko-dejinnom exkurze, v ktorom sme zistili, že zo školy ako chrámu sa stala poisťovňa (J. Keller), najskôr preto, lebo do bánk sme začali chodiť ako kedysi do chrámov (V. Miňáč), sa v tomto príspevku vrátíme opäť k základným filozoficko-pedagogickým kategóriám, ako sú podľa Liessmanna vzdelanosť, polovzdelanosť a nevzdelanosť a dokážeme, že obsahovo korelujú so sociologickými metaforami podob meniaceho sa charakteru inštitúcie školy podľa Kellera - s chrámom, výťahom a poisťovňou.

VZDELANOSŤ

Theodor W. Adorno [1903 - 1969] sa pokúsil na Spinozovej Etike demonštrovať, čo je skutočné vzdelanie. Tvrdí, že nejde len o znalosť alebo načítanie tejto knihy, ale tiež o karteziánsku filozofiu a jej systematický a historický kontext, bez ktorého nemožno Spinozovi adekvátne porozumieť. Možno teda povedať, že vzdelanie je primerané pochopeniu. Pre polovzdelanca, ktorému chýbajú patričné predpoklady, sa Spinozova Etika stáva súborom logicky nepochopiteľných tvrdení, z ktorých dokáže citovať iba jednotlivosti ako strnulý vzdelanostný statok. (Liessmann, 2008, s. 16)

Pre Wilhelma von Humboldta [1767 - 1835], ktorý je prototypom nepriateľa všetkých reformátorov vzdelania, bolo vzdelanie proste „najvyššou úlohou nášho bytia“. Definoval ho vo svojej Teórii vzdelania človeka pamätnou vetou: „Dať pojmu ľudskosti v nás, či už v čase nášho života, alebo za jeho horizontom, stopami žijúceho pôsobenia, ktoré po sebe zanechávajú, čo najväčší možný obsah.“ (Liessmann, 2008, s. 40) Táto myšlienka neznamená nič inšie ako „prepojenie nášho ja so svetom čo najšero-šerošnejším, najživším a najľahostejším vzájomným ovplyvňovaním.“ Tento koncept chcel učiniť náplňou vzdelania to, čím sa podľa Humboldta vyznačuje všetko úsilie človeka. „Z hľadiska konečného úmyslu“ je poznávajúce myslenie človeka vždy len „pokusom jeho ducha porozumieť samému sebe“, ako konanie je prejavom vôle „byť vnútorne slobodný a nezávislý“ a jeho „činnosť“ sa prejavuje snahou nespočinúť pohodlne sám v sebe. Človek je aktívna bytosť, a pretože všetko konanie a myslenie musí mať predmet, človek sa snaží „obsiahnuť“ zo sveta čo najviac a prepojiť to so sebou tak tesne, ako sa len dá.“ (Liessmann, 2008, s. 40) Aj preto je nezmyslom súčasnej „vzdelanostnej spoločnosti“, ktorá sa chce prostredníctvom nespočetných (a nikdy nekončiacich?) (redukčných) reforiem zbaviť balastu nepotrebného (?) vedenia a sústrediť sa čisto na učenie sa učenia, aby sa človek mohol neskôr naučiť všetko možné - ale už bez zmienky o tom,

Varovné rešerše z Kellera a Liessmanna III.

Vzdelanosť, polovzdelanosť, nevzdelanosť

aby neskôr obsiahnuté tesne prepojiť so sebou. Rovnako ako myslenie, ani učenie bez obsahu nejstojí. Požiadavka učiť sa, ako sa učiť, sa podobá návrhu variť bez akýchkoľvek potravinových prísad. (Liessmann, 2008, s. 28)

V kontúrach obrazu vzdelanosti, ako ho bol býval vykreslil Wilhelm von Humboldt, sa napokon nachádzal i obraz vtedajšej školy ako inštitúcie. Vzdelávanie v nej predstavovalo proces, ktorým sa zároveň reprodukuje nadindividuálne spoločenské hodnoty a zároveň sa ním každý jednotlivcovo povznáša zo stavu pôvodného asociálneho egoizmu do vyššieho štádia vedomého a dobrovoľného poriadku, bez ktorého by pospolitý život nebol možný - kolektívny záujem je vyššou hodnotou v porovnaní so záujmami individuálnymi (Keller, 2008, s. 32). Vzdelanie tak malo nádyh posvätnosti, predstavovalo prekročenie rámca elementárnych každodenných právd a všedných praktických schopností, univerzitné prostredie sa snažilo čo najhlbšie prekrývať sakrálny svet so svetom profánnych povolani (Keller, 2008, s. 27), dôležitosť vo vzdelávaní sa kládla na vstúpanie pevných ideí a sentimentov. (Keller, 2008, s. 28)

Vzdelávacie zariadenia boli v podobnom duchu pre Nietzscheho [1844 - 1900] „protikladom“ k inštitúciám životnej nutnosti. Takéto miesta necharakterizuje núdza o životnú potrebnosť a sú teda miestami slobody, pretože tí, ktorí ich spoluvytvárajú ako žiaci a učiteľia, nie sú vystavení tlaku užitočnosti, relevancii praxe, blízkosti životnej reality a aktuálnosti, inými slovami: Boli to miesta pohody. Škola, ktorá prestala byť miestom pohody, sústredenia, kontemplácie, prestala byť školou. Stala sa iba miestom životnej nutnosti. A v nej potom dominujú projekty a praktiká, skúsenosti a kontaktné siete, exkurzie a výlety. Času na premýšľanie je čoraz menej. (Liessmann, 2008, s. 44)

Vzdelanie sa dnes postupne stáva defenzívnym výdajom nutným na záchranu podielu z trhu. Čím početnejšia je trieda vzdelanej práce a čím rýchlejšie jej počet narastá, tým nevyhnutnejším imperatívom sa tieto defenzívne výdaje do vzdelávania stávajú. (Keller, 2008, s. 76) Študenti vysokých škôl sa tak stávajú ich „vynútenými užívateľmi“, pre ktorých neistota je ich osudom - z miest pohody zostali miesta životnej nutnosti, zo školy-chrámu sa stala iba škola-sociálny výťah, respektíve škola-sociálna poisťovňa.

Vytlačenie klasických jazykov (gréčtiny či latinčiny), ktoré prostredníctvom svojej lexiky verne prepájali svet s jazykom, zo škôl, došlo tiež k vytlačeniu myslenia na

školách ako niekdajších miestach pohody, a tým škola prestala svojich študentov viesť k pochopeniu súvislostí, k pochopeniu svojho vnútra a sveta v kontempláciách. Následne sa vydláždila cesta úpadku humanitných vied, pretože v jazyku a prostredníctvom jazyka sa jedinec spája so spoločnosťou a tiež s dejinami, predmetným svetom i svojím vnútom, a tam, kde jazyk pustne, chradnú i tieto vzťahy. Brat v Nietzscheho zmysle jazyk vážne znamená zároveň ovládať ho v celej jeho syntaktickej rôznorodosti a sémantickej šírke a tiež rešpektovať jeho históriu, mať úctu k súčasnej štruktúre jazyka, ktorý je verejným obrazom rozvoja kultúry a uchováva ako jej vrcholy, tak i jej prepady. (Liessmann, 2008, s. 45)

Modernizujúca sa spoločnosť demokratizáciou vzdelávania a jeho masifikáciou pripravila školu o atmosféru pohody, zmenila ju na atmosféru konkurencie, a tým vypustila vzdelanosť definitívne z osnov svojich vzdelávacích ustanovizní. Na tomto vysokokonfliktom pôdoryse sa odohráva premena školy z inštitúcie zaisťujúcej sociálny vzostup veľkým skupinám ľudí na inštitúciu, ktorá by mala šťastnejších jednotlivcov ochrániť pred sociálnym zostupom. (Keller, 2008, s. 66)

POLOVZDELANOSŤ

Z kolízie modernej mediálnej spoločnosti s ideálmi a normami vzdelaného meštianstva vzišiel termín „polovzdelanosť“, ktorým Theodor W. Adorno analyzoval neutešené pomery v oblasti vzdelania, v ktorých sa ocitla povojnová spoločnosť. (Liessmann, 2008, s. 48)

Dovtedajšie elity stratili patent na svoje zakonzervované vyvýšené spoločenské postavenie odvíjajúce sa od ich pôvodu - kvalitatívna demokratizácia vzdelania teda v praxi znamenala, že odtiaľ sa každý bez rozdielu pôvodu, pohlavia, etnickej príslušnosti či náboženského vyznania mohol svojimi vlastnými silami prostredníctvom vzdelania povýšiť na ich miesto a štátna verejná škola takýto postup osvedčovala vysvedčeniami a diplomami, ktoré nahradili niekdajšie armálesy a kráľovské výsady. Predpokladá sa nástup meritokratickej spoločnosti založenej na rastúcej produkcii, v ktorej postavenie každého je dané len výškou jeho výkonu. (Keller, 2008, s. 59)

Vzdelanie, prinajmenšom teoreticky chápané ako živé vysporiadanie sa ducha so sebou samým a so svetom, sa mení na zmesku kultúrnych statkov, ktoré možno s istotou získať a konzumovať, ale nemožno si ich už osvojiť. „V klíme polovzdelanosti pretrvávajú vecné obsahy materializované na tovar na

úkor vnútornej pravdivosti a živého vzťahu k živým subjektom.“ (Liessmann, 2008, s. 48)

Pre školu-sociálny výťah sa polovzdelanosť, bohužiaľ, stala charakteristickou. Školu-sociálny výťah totiž začala opúšťať miesto vzdelanej inteligencie „inteligencia deklarovanej“, respektíve „lumpen-inteligencia“ (Keller, 2008, s. 55), pretože ako vraví Adorno: „Napoly pochopená a napoly zažitá látka nie je predstupňom vzdelanosti, ale jej smrteľným nepriateľom.“

Polovzdelanosť zostáva nepochopením, pretože sa drží tradičných kategórií vzdelania, a pritom chce suverénne ovládať niečo, čo nemôže pochopiť. (Liessmann, 2008, s. 48)

NEVZDELANOSŤ

„Nevzdelanosťou“ oproti tomu chápeme to, že idea vzdelanosti prestala v každom ohľade plniť normatívnu alebo regulačnú funkciu. Jednoducho zmizla. Odcudzený duch, ktorý u Adorna ešte fungoval s dekoráciami vzdelanosti, v ktorých sa premenili niekdajšie požiadavky vzdelania, je v proklamovanej bezduchosti porazený. Bez ducha, teda bez pokusu preniknúť tvrdou skupinou empirie a pomenovať ju na základe reflexie a sebareflexie, teda bez toho, čomu Adorno vravel obsah pravdy ako posledná referencia vzdelania, už o vzdelanosti nemožno hovoriť. (Liessmann, 2008, s. 49)

Odklon od myšlienky vzdelania sa ukazuje najzreteľnejšie tam, kde to možno najmenej predpokladáme - v centrách vzdelania samotných. Výstižným ukazovateľom toho je od istej doby realizovaný presun takzvaných cieľov vzdelania na schopnosti a kompetencie (skills). Tí, ktorí vyhlasujú schopnosť tímovej práce, flexibilitu a ohotu komunikovať za ciele vzdelania, vedia, o čom hovoria - hovoria o suspendovaní akýchkoľvek individuality, ktorá bola kedysi adresátom i aktérom vzdelania. (Liessmann, 2008, s. 50)

Nevzdelanosť dnes preto nie je intelektuálnym deficitom, nedostatočnou informovanosťou, defektom kognitívnej kompetencie - i keď aj to bude naďalej existovať - ale je to rezignácia na snahu vôbec niečo chápať. Idea pochopenia, niekdajší základ všetkej práce humanitných vied, prezimuje v najlepšom prípade v politickej korektnej fráze o pochopeňí druhých ako prejave vyžadovanej tolerancie. Inak ide buď o rozvoj technológií, ktoré uľahčujú ovládnutie ľudí a prírody, alebo o produkciu ukazovateľov, ktoré majú s vecou, o ktorú údajne ide, stále menej spoločného. (Liessmann, 2008, s. 51)

Vedenie vzdelanostnej spoločnosti sa definuje predovšetkým od-

stupom od tradičnej sféry vzdelanosti. Neriadi sa už však ani postojom polovzdelanosti. To, čo sa realizuje vo vedení vzdelanostnej spoločnosti, je sebavedomá nevzdelanosť. (Liessmann, 2008, s. 51)

Vzdelanie teda už nemá slúžiť k rekonštrukcii spoločnosti podľa priorít verejného záujmu, ale už výhradne ako stratégia jednotlivcov, ktorí sa snažia podnikáť so svojim vedením v ostrej konkurencii s druhými v situácii, v ktorej im pred sociálnym pádom nič iného nezostáva (Keller, 2008, s. 64).

Polovzdelanosť podľa Adorna, ktorá sa prejavila v mediálnej spoločnosti ako neúplné pochopenie, bola v skutočnosti ekonomizovanou vzdelanosťou podľa Humboldta, ktorá časom zdegenerovala v nevzdelanosť podľa Liessmanna na všeobecnú rezignáciu vôbec niečo chápať.

Ako píše vo svojom diele Dialektika osvietenstva Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno (1903 - 1969) - nemecký filozof, sociológ, teoretik hudobnej vedy, estetik a spoločne s M. Horkheimerom najvýznamnejší predstaviteľ Kritickej teórie „Frankfurtskej školy“ - moderná doba sa vyznačuje prevážením racionálneho myslenia, ktoré malo ľudstvo oslobodiť od strachu a urobiť ho páni. Racionálne myslenie sa malo cíbiť na školách a malo byť pilierom vzdelanosti ako kritického premýšľania a chápania súvislostí. Moderné masové výrobné procesy a kapitalizmus zamerané na pokrok a ekonomický rast však ľudí znovu zotročili. Nové prostriedky zotročenia sa zdajú byť síce podľa Adorna menej priame, majú zato väčší globálny dopad a sú navyše neustále živé moderným výskumom a technológiami.

Možno teda tvrdiť, že nevzdelanosť podľa Liessmanna ako súčasne chápanie vzdelanosti sa stáva slúžkou globálnej ekonomiky a jej prostredníctvom nástrojom spoločenskej moci nad svetom. Ak je pôsobením systému tzv. „vzdelanostnej spoločnosti“ výhodnejšie pre väčšinu ľudí zostať nevzdelanými a svojimi poznatkami plniť iba ekonomickú funkciu ako súčasť svojho novodobého otroctva „kapitalizovaného vedenia“ (pod heslom: „nevedieť viac, než sa oplátiť“), potom tí, ktorí nadobudli vzdelanie podľa Humboldta strhávajú moc na svoju stranu a tento spoločenský jav vedie následne k príklonu k totalitným tendenciám v demokratických usporiadaniach.

Práve kvôli tomuto nebezpečnému spoločenskému javu, ku ktorému, či už úmyselne alebo neúmyselne dochádza, by sa kritika teórie „vzdelanostnej spoločnosti“ mala stať ústredným snažením humanitných vied ako forma budenia všeobecnej ostražitosťi (podľa F. Novosáda) pred temnými zákutiami spoločenského vývoja.

* Všetky parafrázy a citácie sú prekladom z knih Keller, J. - Tvrdý, L. *Vzdelanostní společnost: Chrám, výťah a poisťovna. Praha: SLON, 2008, 184 s. ISBN 978-80-86429-78-6., respektíve Liessmann, K. P.: *Teorie nevzdelanosti. Omyly společnosti vědění. Praha: Academia, 2008, 125 s. ISBN 978-80-200-1677-5.**

Zostavil: IGOR CAGÁN